מי שמתו מוטל לפניו

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת חיי שרה פרשה נח
אמר ר׳ יוחנן מאן אנן תנינן מי שמתו מוטל לפניו **פטור מקרית שמע**, מן הכא ויקם וידבר.

בראשית רבה (וילנא) פרשת חיי שרה פרשה נח סימן ו
ו ויקם אברהם מעל פני מתו, מלמד שהיא רואה מלאך המות מתריס כנגדו,
א״ר יוחנן מן הן תנינן מי שמתו מוטל לפניו **פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין וכל מצות שבתורה** מן הכא ויקם וידבר,

רש״י מסכת ברכות דף יז עמוד ב
מי שמתו כו׳ פטור מלקרות קריאת שמע - לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו, והויא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמצוה.
ואינו מברך - ואינו צריך לברך ברכת המוציא.
ואינו מזמן - אינו צריך לברך ברכת המזון.

תוספות מסכת ברכות דף יז עמוד ב
פטור מק״ש - בירושלמי מפרש טעמא א״ר בון כתיב למען תזכור כו׳ עד כל ימי חייך ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים שאתה עוסק במתים. הכי גרסינן פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין.

רבינו יונה על הרי״ף מסכת ברכות דף י עמוד ב
פטור מן ק״ש ומן התפלה ומן התפלין נושאי המטה וכו׳ כך היא הגרסא בכל הספרים המדוייקים **ויש מפרשים דכיון שלא שנינו במשנה בפירוש שפטור מכל המצות האמורות בתורה אינו פטור אלא מאילו השלשה בלבד אבל בכל השאר חייב ומביאין ראייה מדאמרינן בפרק הישן חתן פטור מכל המצות האמורות בתורה ותנא שילא חייב ואומרים דהתם משמע דהלכתא כשילא וכי היכי דחתן חייב בכל המצות האמורות בתורה ה״נ שאבל חייב בכולן אלא באילו השלשה בלבד שאסור מפני ששלשתן צריכות כוונה יותר משאר מצות ק״ש מפני קבלת עול מלכות שמים וצריך שיהיה בכוונה ותפילין ג״כ צריך שלא יסיח דעתו מהם ותפלה ג״כ צריך כוונה** שאם לא כוון באבות צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת ומתוך שהוא בהול על מתו וטרוד בעסקיו לא יוכל לכוין בהם ולפיכך פטור **אבל בשאר מצות שאינן צריכות כוונה כל כך חייב ואין זה נראה למורי הרב נר״ו** שאותה הברייתא דסוכה דמביאין ראיה ממנה שחייב בכל שאר המצות כבר תירצה רש״י ז״ל ואמר דלא סבירא ליה העוסק במצוה פטור מן המצוה אבל אנן דקיימא לן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ודאי פטור:
ועל כן נראה לפרש שאע״פ שלא שנה במשנה אלא אלו השלשה בלבד הוא הדין דפטור מכל שאר המצות אלא דתנא אלו שהם חמורות שיש בהם קבלת עול מלכות שמים וכל שכן בכל שאר המצות שאינן חמורות כל כך לפיכך אמר תפלה ותפילין עם קריאת שמע מפני שקבלת עול מלכות שמים שלימה היא עם התפילין כדכתבינן לעיל וגם צריך להתפלל עמהם

רמב״ם קריאת שמע ד
הלכה ז
כל מי שהוא פטור מלקרות קריאת שמע אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא, והוא שתהא דעתו פנויה עליו, אבל אם היה זה הפטור מלקרות מבוהל אינו רשאי לקרות עד שתתיישב דעתו עליו. +/השגת הראב״ד/ עד שתתיישב דעתו עליו. כתב הראב״ד ז״ל /א״א/, ומה בכך יקרא ויהא כקורא בתורה ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו ואין זה דומה לתפלה ואין חוששין עתה ליוהרא שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה גם בחכמי הגמרא היו אומרין כן מחזיקנא טיבותא לרישאי כי מטינא למודים כרע מנפשיה ואידך אמר דהוה מני דיומסין בגו צלותא ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אסא לבי מלכא עכ״ל.+

רמב״ם אבל ד הלכה ו
מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר, אין לו בית אחר עושה מחיצה ואוכל, אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל, ובין כך ובין כך אינו מיסב ואוכל, ולא אוכל בשר, ולא שותה יין, ואינו מברך, ואינו מזמן, ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו, **ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומתפילין ומכל מצות האמורות בתורה**, בשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומברך, ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ

מתשמיש המטה, נקבר המת הרי זה מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמיעיו אבל לא לרוות.

אבן האזל הלכות אבל פרק ד הלכה ו

ואינו מברך, **משמע דהרמב"ם מחלק בין ברכה לק"ש** דברכה אינו רשאי לברך כמש"כ התוס' בברכות דף י"ז ד"ה ואינו מברך אבל קריאת שמע אם יכול לכוין רשאי כמו שכתב הרמב"ם להדיא בפ"ד מהל' ק"ש הלכה ז' ולכן שינה דגבי ברכה כתב ואינו מברך ובק"ש כתב ופטור מק"ש.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ג הלכה א

א"ר בון כתיב [דברים טז ג] למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאת עוסק בהן בחיים ולא ימים שאת עוסק בהן במתים.
תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו
למה מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משואו
מה נפיק מביניהן היה לו מי שישא משואו ואין תימר מפני כבודו של מת אסור ואם תאמר מפני שאין לו מי שישא משואו הרי יש לו מי שישא משואו
והתני פטור מנטילת לולב
תיפתר בחול
והתני פטור מתקיעת שופר אית לך מימר בחול לא ביום טוב
א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין כיי דתנינן תמן מחשיכין על התחום לפקח על עיסקי הכלה ועל עיסקי המת להביא לו ארון ותכריכין חלילים ומקוננות כמי שהוא נושא משאו.
...
אבל כל זמן שמתו מוטל לפניו אוכל אצל חבירו ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר עושה מחיצה ואוכל ואם אינו יכול לעשות מחיצה הופך את פניו לכותל ואוכל ולא מיסב **ולא אוכל כל צורכו ולא שותה כל צורכו** ולא אוכל בשר ולא שותה יין ואין מזמנין עליו ואם בירך אין עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו אין עונה אחריהם אמן הדא דתימא בחול אבל בשבת מיסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ואוכל כל צרכו ושותה כל צרכו ומזמנים עליו ואם בירך עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו עונה אחריהם אמן אמר רשב"ג הואיל והתרתי לו את כל אלו חייביהו בשאר כל המצות של תורה אם חיי שעה התרתי לו כ"ש חיי עולם ר' יודה בן פזי בשם רבי יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג
נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד ב

גמרא. מוטל לפניו - אין, ושאינו מוטל לפניו - לא; ורמינהי: מי שמתו מוטל **לפניו** - אוכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר - אוכל בבית חבירו, ואם אין לו בית חבירו - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, - מחזיר פניו ואוכל, ואינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, **ואינו מברך ואינו מזמן,** ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו, **ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה**; ובשבת - מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומברך ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל המצות האמורות בתורה; רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן. ואמר רבי יוחנן: מאי בינייהו - תשמיש המטה איכא בינייהו, קתני מיהת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה! אמר רב פפא: תרגמא אמחזיר פניו ואוכל. רב אשי אמר: כיון שמוטל עליו לקוברו - כמוטל לפניו דמי, שנאמר: +בראשית כ"ג+ ויקם אברהם מעל פני מתו, ונאמר: ואקברה מתי מלפני - כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי.

מסכתות קטנות מסכת שמחות פרק י

הלכה א

אבל כל זמן שמתו מוטל **עליו, פטור מקרית שמע, ומן התפילה, ומן התפילין, ומן כל מצות האמורות בתורה, ואם רצה להחמיר על עצמו הרי זה לא יחמיר מפני כבוד המת**.

הלכה ב

הגיע זמן המקרא, כל העם קורין, והוא שותק ואינו קורא. עמדו להתפלל, כל העם מתפללין, **והוא מצדיק עליו את הדין**, ומהו אומר, רבון העולמים, חטאתי לפניך, כמעט מחובותי נגביתי, והלא הרבה מיכן הייתי שוה, יהי רצון מלפניך שתגדור את פרצתי ותנחמני. רבי שמעון בן אלעזר אומר אף הוא **שואל כל צרכי המת**.

הלכה ג

אוכל אצל חבירו, ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר עושה לו מחיצה ואוכל, ואם אינו יכול לעשות מחיצה הופך פניו כלפי הכותל ואוכל. ואינו מיסב ואוכל, **ואינו אוכל כל צרכו**, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואין מזמנין עליו ואין אומרים לו ברך. במה דברים אמורים בחול, אבל בשבת אוכל כל צרכו, ואוכל בשר ושותה יין, ומזמנין עליו, רבן גמליאל אומר אבל בשבת כאילו אינו אבל.

בבלי תענית ל, א

אמר רב יהודה אמר רב: כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי: ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח, ויושב בין תנור לכיריים, ואוכל, ושותה עליה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו.

דברים רבה (וילנא) פרשת וילך פרשה ט

א ויאמר ה׳ אל משה הן קרבו ימיך הלכה אדם מישראל שמתו מוטל לפניו מהו שיהא מותר לו להתפלל, כך שנו חכמים מי שמתו מוטל לפניו פטור מק״ש ומן התפלה ולמה למדונו רבותינו כן כיון שרואה צרתו לפניו דעתו מובלגת אבל משנקבר כל שבעת ימי האבל הוא זקוק לכל דבר של מצוה

שו״ת מנחת שלמה חלק א סימן יח

ומצינן נמי גבי אונן דפטור מכל המצוות דאינו מברך כלל לא ברכת המוציא ולא ברכת המזון, ואפילו הכי כתבו האחרונים ביו״ד סי׳ שמ״א שחייב עכ״פ בנטילת ידים משום דכיון דהוי גזירה משום סרך תרומה לכן חייב בנטילה כיון דכולהו לאווין דאורייתא ודרבנן האונן שפיר מוזהר עליהם דרק מן המצוות הוא דפטור אבל אינו רשאי כלל לעבור על איסורין, וכיון שכן קשה דלדעת המהרש״א שעיקר חיוב הברכה הוא להתיר את האיסור ליהנות מן העוה״ז בלא ברכה, א״כ גם אונן אמאי אוכל בלא ברכה ותיפוק ליה דפטור רק מן המצוות אבל לא לעבור על איסורין ומה טעם רשאי לאכול כמה שירצה בלא ברכה,

אלא ודאי דעיקר חיוב ברכת הנהנין הוא משום דחייבו חכמים להודות ולהלל לד׳ קודם שהוא אוכל ושותה, וחיוב זה סברא הוא משום מדת דרך ארץ וכדמצינן שחייבו לברך בברכת המצוות, אלא ההבדל הוא רק בזה דאילו גבי מצוות לא אלמוהו כל כך את החיוב עד כדי כך שיהא אסור לעשות מצוה בלא ברכה ושפיר מותר להניח טלית ותפילין באמצע התפלה ולברך אח״כ, מה שאין כן גבי ברכת הנהנין אלמוהו רבנן לחיוב הברכה ואמרו דכל זמן שלא בירך הוי כאילו מעל או גזל וכדאיתא בברכות ל״ה ע״א, ונמצא לפי״ז דטעמא דחשיב גזל הוא רק משום דמחוייב לברך אבל לא שהברכה באה להתיר את האכילה, ומשו״ה בעל קרי ואונן כיון דלא מחייבי בברכה שפיר מותר להם לאכול ולשתות בלא ברכה כיון שעיקר איסור הנאה בלא ברכה איננו כלל איסור עצמי אלא מסתעף רק ממה שחייבוהו חכמים בברכה ולכן כל שהוא פטור מן הברכה אינו עובר כלל בשום איסור.

תוספות מסכת ברכות דף יז עמוד ב

ואינו מברך - פרש״י ואין זקוק לברך. ומשמע מתוך פירושו שאם רצה לברך רשאי מיהו בירושלמי קאמר אם רצה להחמיר אין שומעין לו לכך נראה לומר **אינו מברך אינו רשאי לברך** ומפרש בירושלמי למה וקאמר מפני כבודו של מת אי נמי מפני שאין לו מי שישא משאו ופריך והתניא פטור מנטילת לולב וקא ס״ד דמיירי ביום טוב ובו אינו טרוד לישא משאו ומשני תפתר בחול פי׳ בחולו של מועד. והתניא פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא ביי״ט בתמיה ומשני א״ר חנינא מכיון שהוא זקוק להכין לו ארון ותכריכין כדתנן (שבת קנא.) מחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין כמו שהוא נושא משאו דמי **אלמא משמע דבשבתות וי״ט אינו רשאי לברך ולהתפלל דטרוד להחשיך לו על התחום להביא ארון ותכריכין וקשיא מסיפא דקתני בשבת מברכין עליו ומזמנין עליו** וכן תניא נמי בירושלמי בד״א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל ומברך ועונים אחריו אמן.

ואומר הר״י דפליגי אהדדי רישא וסיפא בירושלמי.

ורבי נתנאל היה אומר דאפשר לישבו דודאי אם דעתו להחשיך על התחום אז יש לנו לומר דטרוד להחשיך ואינו רשאי לברך אבל בסיפא מיירי בשאין דעתו להחשיך על התחום ומיהו האי טעמא לא שייך לטעמא דמשום כבודו.

ומן הירושלמי דמשני דפטור מנטילת לולב דמיירי בחול המועד דטרוד לישא משאו למדנו שבחול המועד שייך אנינות כשמתו מוטל לפניו וכיון דכשמוטל לפניו שייך אנינות כי מוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי וכן איפכא מי שמתו מוטל לפניו ואין עליו לקוברו אינו נוהג אנינות וכן משמע בירושלמי נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כנמסר לרבים ועל כרחך נמסר לרבים ר״ל אפי׳ לפניו דאי שלא לפניו תיפוק ליה שמיד חל עליו אבלות משיצא מפתח ביתו וכיון דלא חל עליה אנינות **א״כ אדם שאינו יכול לקבור מתו כגון אדם שמת בבית האסורים ואין המושל מניחו לקוברו נראה שאין חייב לנהוג בו אנינות שהרי אין זה מוטל עליו לקברו**

מפני שאינו יכול לפדותו ולהוציאו לקברו כדתניא במסכת שמחות (פ"ב) נתיאשו בעליו מלקוברו מתאבלין עליו ופסיק מיניה תורת אנינות מיהו באותו שתפסו מושל גם אבילות אינו חייב דלא דמי לנתיאשו מלקוברו ששם אינו קוברו תו אבל הכא עדיין הוא מצפה אם יוכל לעשות פשרה עם המושל להניחו לקברו וכן מעשה דר' אליעזר בר"ש בבבא מציעא (דף כד:) דפסק מצות אנינות **ומעשה שמתה אחותו של ר"ת בשבת והודיעו לו במוצאי שבת בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין ואמר כיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין ואפשר שגם ר"ת אם היה בעיר עצמו היה מיקל מאותו הטעם.**

רמב"ן תורת האדם - אנינות ביום טוב

ויש שסוברין במי שמתו מוטל לפניו ביום טוב, דכיון דאפשר בעממין מוטל עליו לקברו הוא ואינו דומה לשבת, הילכך אסור בבשר ויין ופטור מכל המצות האמורות בתורה. וכן נראה מן הירושלמי שהזכיר הרב ז"ל, והוא שאמרו שם תניא אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו, פי' לקרות קריאת שמע ולעסוק במצות, ושאלו למה מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא את משואו, מאי נפיק מביניהון היה לו מי שישא את משואו, אין תימר מפני כבודו של מת אסור ואין תימר מפני שאין לו מי שישא את משואו הרי יש לו מי שישא את משואו, ואתינן למיפשט בעיין והא תני פטור מתקיעת שופר אית לך מימר בחול לא ביי"ט, אלמא אף על פי שהוא אינו נושא את משואו שהרי עממין קוברין אסור מפני כבודו כיון דמוטל הוא ליקבר עכשיו, ומפרקינן אמר רבי חנינא מכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין כדתנינן תמן מחשיכין על התחום להביא לו ארון ותכריכין חלילין ומקוננות כמו שהוא נושא משואו, פירוש מייתי לה משבת קל וחומר ליום טוב שמותר להתעסק בו בדבור ולעבור עליו משום שבות, והילכך כיון שקוברין אותו והוא מתעסק עמהן נושא משואו הוא, **ומיהו בשבת כיון שאין קוברין אותו בשבת אף על פי שמותר להחשיך עליו חייב במצות. וזה שלא כדברי הרב ז"ל, שהרי שם בירושלמי שנויה ברייתא זו בשבת מיסב ואוכל כדאיתא בגמרין. מכל מקום למדנו ביי"ט שהוא פטור מן המצות, והוא הדין שאסור באכילת בשר ובשתיית יין, ואין צריך לומר ביי"ט שני שהוא עצמו קובר.**

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף יז עמוד ב

ומ"מ נראה כמאן דאמר משום כבודו של מת מדקתני בבריתא ובשבת מסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ואי משום שמחשיכין על התחום ליתסר כדרך שאמרו פטור מתקיעת שופר, ובהדיא קתני במסכת שמחות שאסור משום כבודו של מת, **ומיהו באכילת בשר ושתיית יין נראה שאם יש לו מי שישא משואו שהוא מותר שאינו אלא כדי שלא ימשך אחרי אכילתו ושתייתו ולא יתעסק בקבורת מתו,** וכן העידו על רבינו תם ז"ל כשמתה אחותו והודיעוהו בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין כי אמר מאחר שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין.

ראי"ש מסכת ברכות פרק ג סימן א

וי"א דבין בשבת וי"ט אין נוהג בהן אנינות אלא סמוך לערב דיכול להחשיך על התחום והא דפטור מתקיעת שופר אייריי שלא היה לו שופר בבקר ונזדמן לו בערב. וכן אמרו על הרמב"ם ז"ל (שהיו מתים בניו) [שהיה מתו מוטל לפניו] ביום ראשון של ר"ה וצוה שיתקעו לפניו שופר להוציאו ידי חובה:

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף יז עמוד ב

מתני' מי שמתו מוטל לפניו פטור מקרית שמע ומן התפלה ומן התפילין, אסקה רב אשי בגמרא דמוטל עליו לקברו ומוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי דטרוד טירדא דמצוה, **ולאו דוקא הני אלא פטור מכל מצות האמורות בתורה וכדקתני בברייתא דמייתי בסמוך, אלא רבותא נקט במתני' ולומר דאפילו הני דמצי למעבדינהו ולמקים קמיה פטור.**